

Гук О. В.
аспірант

Державного науково-дослідницького інституту інформатизації
та економічного моделювання

Huk O. V.

post-graduate student
of State scientific-research institute of informatization and economic design

ВЗАЄМОЗАЛЕЖНІСТЬ МОДЕЛІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ І КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

INTERDEPENDENCE OF MODEL OF STEADY DEVELOPMENT AND COMPETITIVENESS OF NATIONAL ECONOMY

Анотація. У статті розглянуто особливості факторних взаємозалежностей між системою умов для сталого розвитку. Проаналізовано організаційні принципи забезпечення трансформації національної економіки до сталого розвитку. Розглянуто вплив факторів конкурентоспроможності на розвиток економіки та сформовано економіко-математичну модель статистичних залежностей між факторною базою (10 груп показників конкурентоспроможності) і результатами розвитку (три цілі). Підсумовано, що зростання національної конкурентоспроможності є метою державної економічної політики та інструментом реалізації моделі сталого економічного розвитку. Проведене дослідження дало змогу виявити найбільш значущі показники, які впливають на конкурентоспроможність національної економіки й є саме складниками сталого розвитку.

Ключові слова: концепція сталого розвитку, природно-ресурсний фактор, базові групи показників, статистична залежність, принципи сталого розвитку економіки, критерії конкурентоспроможності, зведений (інтегральний) індекс конкурентоспроможності, «зелена» економіка.

Вступ та постановка проблеми. Сталий розвиток національної економіки стає стратегічним напрямом економічної політики. Поки що в українській практиці відсутній стратегічний компонент, головні зусилля спрямовані на поточні проблеми. Сталий розвиток є цілою системою дій влади, населення і підприємництва щодо підтримки стабільних показників розвитку, постійного зростання продуктивності праці, мінімізації коливань доходів секторів економіки, сукупного попиту, високої якості соціальних та екологічних умов життя, ресурсозбереження і задоволення потреб населення в товарах, послугах і робочих місцях. В Україні не створено засади для сталого розвитку. Як це робити в умовах постійних криз, падіння ВВП і фінансових крахів (девальвації й інфляції), залишається проблемою номер один для української економіки. Один із напрямів сталого розвитку – формування конкурентоспроможної економіки, з'ясування впливу різних її факторів на соціальний, економічний та екологічний складники.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі моделі сталого розвитку в сучасній науковій літературі присвячено роботи значної кількості вітчизняних та закордонних науковців. Питання конкурентоспроможності та сталого розвитку торкалося тією чи іншою мірою в наукових працях М.І. Бойчика [5], Н.І. Горбала [6], І.В. Крючкова [2], А.О. Ходжаян [4], К.М. Ханнакова [7], С. Юрпалова [1] та ін. Водночас у даних роботах не приділено достатньої уваги взаємозалежності моделі сталого розвитку і конкурентоспроможності національної економіки в сучасних умовах. З огляду на це, потребують подальшого розроблення засади дослідження через вплив факторів конкурентоспроможності на розвиток економіки із формуванням економіко-математичної моделі статистичних залежностей між факторною базою і результатами розвитку економіки.

Метою даної роботи є пошук процесів підвищення рівня конкурентоспроможності та забезпечення сталого розвитку, яке можливе саме на основі побудови, відображення факторних взаємозалежностей між системою умов для сталого розвитку (через конкурентоспроможність) і його стратегічними цілями (якість життя) із подальшим переходом до основ «зеленої» економіки.

Результати дослідження.

Конкурентоспроможність національної економіки – це здатність економічної системи забезпечувати за будь-якого впливу внутрішніх і зовнішніх чинників соціально-економічну оптимальність, яка проявляється у високому громадському ефекті через приріст якості життя в країні. Для чіткішого бачення напрямів забезпечення стійкого розвитку необхідно з'ясувати вплив різних чинників на соціальний, економічний та екологічний складники. Серед проблем, які стримують процес розвитку України в умовах глобалізації, існують проблеми регулювання, а саме: відсутність структури більш високої ієрархії, здатної зняти кризові явища; дерегуляція; неефективність діючих економічних інструментів і важелів стимулювання впровадження екологобезпечних, енергозберігаючих і ресурсозберігаючих технологій; низька ефективність інвестицій, відсутність комплексності у вирішенні завдань раціоналізації природокористування.

Істотними для України чинниками, які гальмують розвиток, також є: неузгодженість у розвитку споріднених галузей економіки, у т. ч. фінансового і реального секторів, міжрегіональна і міжгалузева структурна розбалансованість, відсутність довгострокової стратегії реформ, спрямованих на створення оптимального режиму для розвитку економіки [1, с. 35]. Суть концепції сталого розвитку закладена в його місії і цілях, сформованих по трьох головних аспектах: економічному, соціальному й екологічному. Нині природно-ресурсний чинник формує

значний вплив на розвиток країни. Питання його ефективного використання і розвитку через нагальні поточні проблеми залишаються поза увагою як влади, суб'єктів господарювання, науковців, так і самого соціуму, що негативно впливає на перспективи реалізації моделі сталого розвитку та її логічного продовження на засадах «зеленої» економіки.

На стійкий розвиток економіки впливають економічні, екологічні і соціальні чинники. Дослідження факторних залежностей моделі сталого розвитку припускає об'єднання трьох базових груп показників: економічної, соціальної й екологічної. Крім класичних економічних параметрів розвитку (ВВП, інвестиції, зайнятість, продуктивність праці), вплив екологічних чинників характеризують поведінка з відходами, дія на атмосферне повітря і стан водопостачання і водовідведення. Окремими чинниками є ресурсозбереження (ресурсоефективність) і фінансування природоохоронних заходів. Організаційні принципи забезпечення переходу України до стійкого сталого розвитку представлені в табл. 1.

Конкурентоспроможність є активним фактором у реалізації моделі сталого розвитку, який забезпечує належне місце продукції національних товаровиробників на внутрішньому і зовнішньому ринку. В умовах глобалізації і відкритості економіки треба вигравати постійну конкурентну боротьбу з імпортом на внутрішньому ринку і підтримувати експорт. Структурний склад конкурентоспроможності (інтегрального критерію) і складових елементів моделі сталого розвитку має багато спільного і відмінного.

Згідно з визначеними видовими групами факторів економічного зростання, які будуть деталізовані нижче, у зведеному (інтегральному) індексі спроможності економіки до соціально-економічного зростання виділяють поточну та стратегічну конкурентоспроможність національної економіки (рис. 1).

До поточної (внутрішньої) конкурентоспроможності належать індекс виробничої конкурентоспроможності, індекс фінансової конкурентоспроможності та індекс конкурентоспроможності рівня життя. До оцінки стратегічної конкурентоспроможності належить індекс зовнішньо-

Таблиця 1

Організаційні принципи забезпечення трансформації національної економіки до сталого розвитку

№	Тип принципу	Сутність принципу	Питома вага в заходах економічної політики сталого розвитку (% зі 100)
1	Науковість та інноваційність	Максимальне використання результатів наукових досліджень та сучасних інноваційних технологій під час формування економічної політики і запровадження проектів і програм для інвестицій і розвитку	20
2	Екологічність, соціальність (доходи і соціальні трансферти), висока зайнятість	Спрямованість будь-яких інвестиційних проектів і цільових програм для сталого розвитку на забезпечення сучасних якісних і сприятливих умов життя людини. Їх соціальна значимість і соціальна справедливість	15
3	Ефективність і ресурсозбереження, максимізація потенціалу	Ефективне використання наявного потенціалу, ресурсозбереження, продуктивність праці, висока зайнятість	15
4	Стабільність економічного зростання	Стабільні темпи економічного зростання, нечутливість економіки до кризових проявів (зовнішніх і внутрішніх), відпрацьовані механізми державного стимулювання підприємницької діяльності	15
5	Мінімізація ризиків нестабільності економіки і загроз входження в кризи	Наявність відпрацьованих інструментів протидії зменшенню попиту, панічних настроїв на фінансових ринках, якісне управління банківською системою з боку Національного банку, відсутність різких девальвацій, платіжна і бюджетна збалансованість економіки, ефективна антикорупційна політика, мінімальна залежність економіки від тіньових схем розподілу ВВП	7
6	Сучасність, відповідність сучасному рівню технологій і управління	Відповідність міжнародним нормам, моделям державної політики впливу на економіку, потребам і рекомендаціям в національній, регіональних, місцевих та галузевих програмах сталого розвитку країни	8
7	Узгодженість економічної політики	Узгодженість усіх проектів і програм для сталого розвитку в єдиний збалансований із ресурсами комплекс і між собою, спрямованість на виконання національної стратегії сталого розвитку	10
8	Політична (зовнішня і внутрішня) стабільність. Дія механізмів врегулювання зовнішніх і внутрішніх конфліктів.	Відпрацьована система державної виконавчої влади та її механізмів впливу на підприємницьку активність, підтримка державою внутрішнього попиту, мінімізація державного боргу і бюджетних витрат на його обслуговування. Активне використання грошово-кредитної і бюджетної політики для стимулювання внутрішнього попиту і конкурентного середовища	10

Джерело: розробка автора

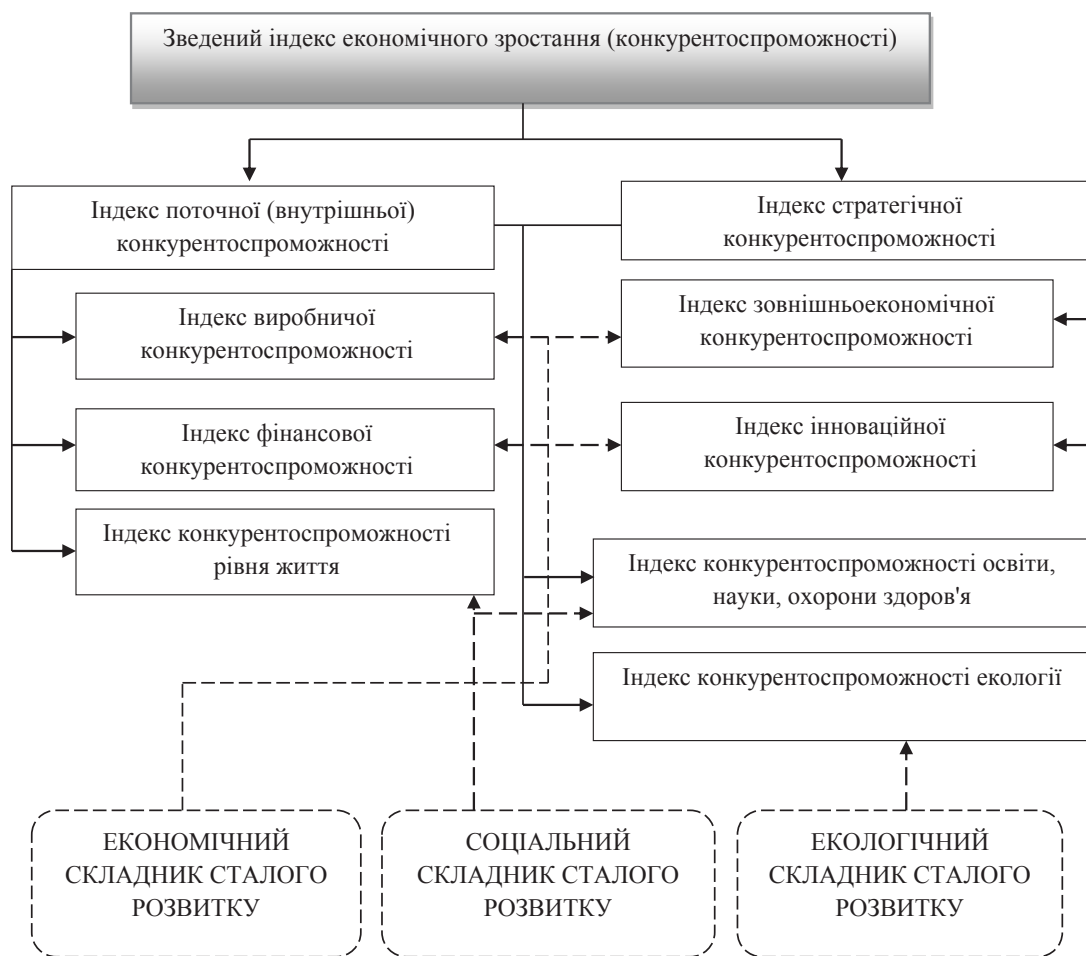

Рис. 1. Оптимізована структура зведеного індексу економічного зростання (конкурентоспроможності)

Джерело: розробка автора

економічної та інноваційної конкурентоспроможності. Індекс конкурентоспроможності освіти, науки, охорони здоров'я та індекс екологічної конкурентоспроможності належить до обох видів (поточної та стратегічної) конкурентоспроможності.

Для дослідження (оцінки) сталого розвитку з урахуванням дії конкурентоспроможності використано сім груп показників, серед яких такі:

I. Показники зовнішньої конкуренції – *Кзед*: обсяг експорту; прями інвестиції з України в інші країни світу.

II. Виробнича конкурентоспроможність – *Квир*: обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг); рентабельність операційної діяльності; знос основних фондів; кількість суб'єктів господарювання на 10 тис. населення.

III. Фінансова конкурентоспроможність – *Кфін*: сальдо торгового балансу; обсяг ПІІ в Україну; державний борг; норма накопичення; облікова ставка НБУ; рівень інфляції.

IV. Інвестиційна та інноваційна конкурентоспроможність – *Кін*: обсяг капітальних інвестицій в основні засоби; обсяг інвестицій у нематеріальні активи; загальні витрати на інновації; питома вага підприємств, що займаються інноваціями; питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової продукції.

V. Конкурентоспроможність охорони здоров'я, освіти, науки – *Коон*: кількість студентів ВНЗ на 1 тис. населення; кількість випущених фахівців різної спеціалізації; співвідношення кількості загальноос-

вітніх установ, що вчать, і вчителів; середня тривалість життя при народженні; смертність дітей у віці до одного року на тисячу, що народилися; кількість лікарів усіх спеціальностей на 10 тис. населення; число лікарняних ліжок на 10 тис. населення; кількість наукових співробітників; обсяг виконаних наукових і науково-технічних робіт; питома вага наукових і науково-технічних робіт у ВВП.

VI. Конкурентоспроможність рівня життя – *Крж*: ВВП на особу населення; середньомісячний дохід на одну особу; співвідношення середньомісячного доходу на одну особу з прожитковим мінімумом; питома вага населення із середньомісячними доходами нижче прожиткового мінімуму; рівень безробіття.

VII. Конкурентоспроможність екології – *Кек*: використання води з природних водних об'єктів; спожито свіжої води; загальне відведення стічних вод; потужність очисних споруд; загальний обсяг відходів, накопичених під час експлуатації, у місцях видалення відходів; утворення відходів; утилізація відходів; спалювання відходів; викиди діоксиду сірки; викиди оксидів азоту; викиди діоксиду вуглецю; загальні обсяги викидів забруднюючих речовин; капітальні інвестиції і поточні витрати на екологічні цілі.

Інтегральний (загальний) показник конкурентоспроможності національної економіки (*Іконк*) доцільно представити у вигляді суми групових показників конкурен-

госпроможності з урахуванням їх питомої ваги, оскільки міра впливу чинників окремих груп на загальну конкурентоспроможність національної економіки неоднакова, тому що критерій конкурентоспроможності є комплексним показником, який урахує головні параметри конкурентних переваг; важливим моментом тут є питання про те, скільки й які параметри макроекономічних чинників економічного розвитку необхідно застосовувати через економічну політику як сценарні умови моделі сталого розвитку (для досягнення запланованих цілей). Коефіцієнти за групових індексів показують важливість цієї групової конкурентоспроможності для оцінки загальної (інтегральної).

$$I_{конк} = 0,1K_{зед} + 0,2K_{вир} + 0,1K_{фін} + 0,1K_{ін} + 0,08K_{оон} + 0,07K_{рж} + 0,05K_{ес} + 0,2K_{рост} + 0,05K_{антикриз} + 0,05K_{внутр} \quad (1)$$

Із представленої формули узагальнення конкурентоспроможності найбільш суттєвими треба вважати локальні оцінки спроможності економіки до виробництва товарів і послуг (реальний сектор) і спроможність економіки показувати високі темпи зростання. За безумовної важливості соціальних та екологічних факторів важливим залишається інвестиційна спроможність економіки до нагромадження капіталу, до приросту виробництва і зростання.

Для економіко-математичної формалізації моделі сталого розвитку факторною базою взято наведений вище типовий перелік показників конкурентоспроможності (сім груп), а саме:

- зовнішньої конкуренції ($K_{зед}$);
- виробничої конкурентоспроможності ($K_{вир}$);
- фінансової конкурентоспроможності ($K_{фін}$);
- інвестиційної та інноваційної конкурентоспроможності ($K_{ін}$);
- конкурентоспроможності охорони здоров'я, освіти, науки ($K_{оон}$);
- конкурентоспроможності рівня життя ($K_{рж}$);
- конкурентоспроможності екологічного стану ($K_{ес}$).

Виходячи з особливостей саме сталого розвитку, до цього переліку доцільно додати такі аспекти, як конкурентність економіки з погляду темпів зростання, конкурентність виходячи зі стійкості економіки до кризових спадів, конкурентність через акцент на внутрішній ринок і внутрішній попит:

- спроможність національної економіки до розвитку (стабільність темпів зростання та їх чутливість до класичних заходів стимулювання зростання ВВП) – $K_{зрост}$;
- мінімальна реакція економіки на кризові процеси в зовнішньому середовищі і чутливість до заходів класичної антикризової політики – $K_{антикриз}$;
- суттєвість внутрішнього ринку в обсязі сукупного попиту на національну продукцію (розвиненість внутрішнього ринку і його джерел фінансування) – $K_{внутр}$.

Для дослідження впливу факторів конкурентоспроможності на розвиток економіки сформовано економіко-математичну модель статистичних залежностей між факторною базою (10 груп показників конкурентоспроможності) і результатами розвитку (три цілі). На основі моделі визначено три головні аспекти з 10 досліджених, які найсуттєвіше можуть впливати на результативність розвитку.

Показниками цілі у формалізованій моделі сталого розвитку обрано продуктивність (ВВП на одного зайнятого), рівень безробіття і тривалість життя. Таким чином, було представлено взаємозв'язок конкуренто-

спроможності та моделі сталого економічного розвитку. На її основі можна досліджувати вплив кожного елементу конкурентоспроможності на досягнення цілей сталого розвитку. Під кожною цілю розвитку побудовано свою систему рівнянь статистичної залежності від 10 вказаних факторів. Використовувалися однофакторні та двофакторні рівняння, які показали найбільш суттєві статистичні залежності між показниками-факторами і показником цілі.

Групові індекси конкурентоспроможності, які входять до складу інтегрального індексу, відбивають економічний (зовнішньоекономічний, виробничий, фінансовий та інноваційний) і соціальний (охорона здоров'я, освіта, наука, рівень життя) складники конкурентоспроможності [2]. Головною метою сталого розвитку є забезпечення високої якості життя і здоров'я людей, їх екологічної і соціальної захищеності за рахунок збалансованого, соціально-економічного й екологічного розвитку, раціонального використання природно-ресурсного потенціалу країни з урахуванням можливостей задоволення відповідних потреб у природних ресурсах майбутніх поколінь [3].

Для підвищення конкурентоспроможності доцільно розробити стратегію конкурентної економіки, яка базувалася б на: поєднанні монетарної стабільності з економічним зростанням; переході до стимулюючої функції державних фінансів; механізмах довгострокового кредитування; заохоченні інноваційних процесів, детінізації [4]. Проведене дослідження дало змогу виявити найбільш значущі показники, які впливають на конкурентоспроможність національної економіки й є саме складниками сталого розвитку.

Висновки. Конкурентоспроможність дає змогу національній економіці успішно конкурувати на внутрішньому (з імпортованими товарами) і зовнішньому (для просування українського експорту) ринках. Зростання національної конкурентоспроможності є метою державної економічної політики й інструментом реалізації моделі сталого економічного розвитку. Структура аспектів оцінки конкурентоспроможності (інтегрального критерію) і складових елементів моделі сталого розвитку мають багато спільного, але не співпадають повністю. Для дослідження впливу факторів конкурентоспроможності на розвиток економіки сформовано економіко-математичну модель статистичних залежностей між факторною базою (10 груп показників конкурентоспроможності) і результатами розвитку (три цілі). На основі моделі визначено три головні аспекти з 10 досліджених, які найсуттєвіше можуть впливати на результативність розвитку.

Для деталізації моделі сталого розвитку до галузевого рівня доцільно використати методологічні засади «зеленої» економіки. «Зелена» економіка є стратегічним напрямом пріоритетного розвитку тих галузей, що орієнтовані на ресурсозбереження, збереження навколишнього природного середовища та підвищення добробуту населення. Модель «зеленого» розвитку як державна стратегія є тим фундаментальним чинником, який має спрямовувати інвестиційні потоки до пріоритетних «зелених» галузей. Для визначення «зелених» ВЕД (галузей) і прогнозування їх розвитку доцільно використовувати методологію таблиць «витрати – випуск» (у складі системи національних рахунків) для аналізу структури і тенденцій розвитку «зеленої» економіки, планування ефективних пропорцій між окремими галузями на основі оцінки потреб і переваг від реалізації «зеленої» політики на засадах ресурсоефективності та екоінноваційності.

Список використаних джерел:

1. Юрпалов С. Конкурентоспособность территориальной системы: сущность и методы оценки / С. Юрпалов // Интеграция: власть, наука, производство. – 2003. – № 1. – С. 33–37.
2. Крючкова І.В. Концепція Державної програми підвищення конкурентоспроможності національної економіки на 2007–2015 рр. / І.В. Крючкова. – К. : ДУ «Інститут економіки та прогнозування» НАН України, 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.iee.org.ua/ru/publication/85>.
3. Конкурентоспроможність національної економіки та чинники, що впливають на неї [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://firearticles.com/derzhavne-reguluvannya-economiky/288-konkurentospromozhnist-natsionalnoi-ekonomiky.html>.
4. Ходжаян А.О. Конкурентоспроможність національної економіки: сутність, методи оцінювання, сучасний стан : [монографія] / А.О. Ходжаян ; Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси : Вертикаль, 2010. – 431 с.
5. Бойчик М.І. Національна конкурентоспроможність: сутність, аспекти / І.М. Бойчик // Сталий розвиток економіки. – 2013. – Вип. 3. – С. 34–40.
6. Горбаль Н.І. Оцінювання конкурентоспроможності української економіки / Н.І. Горбаль, О.І. Дорош, Л.В. Іванець // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2010. – № 691. – С. 310–314.
7. Ханнаков К.М. Анализ факторов и оценка конкурентоспособности регионов / К.М. Ханнаков // Вестник ОГУ. – 2011. – № 8(127).

Аннотация. В статье рассмотрены особенности факторных взаимозависимостей между системой условий для устойчивого развития. Проанализированы принципы обеспечения трансформации национальной экономики к устойчивому развитию. Рассмотрено влияние факторов конкурентоспособности на развитие экономики и сформирована экономико-математическая модель статистических зависимостей между факторной базой (10 групп показателей конкурентоспособности) и результатами развития (три цели). Подведено, что рост национальной конкурентоспособности является целью государственной экономической политики и инструментом реализации модели устойчивого экономического развития. Проведенное исследование позволило выявить наиболее значимые показатели, которые влияют на конкурентоспособность национальной экономики и являются именно составляющими устойчивого развития.

Ключевые слова: концепция устойчивого развития, естественно-ресурсный фактор, базовые группы показателей, статистическая зависимость, принципы устойчивого развития экономики, критерии конкурентоспособности, возведенный (интегральный) индекс конкурентоспособности, «зеленая» экономика.

Summary. In the article the features of factor independences have been considered between the system of terms for steady development. Organizational principles of providing of transformation of national economy have been analysed to steady development. The influence of factors of competitiveness on development of economy has been considered and the economy and math model of statistical dependences has been formed between a factor base (10 groups of indexes of competitiveness) and results of development (3 aims). It is summarized that an increase of national competitiveness is practically the aim of public economic policy and instrument of realization of model of steady economic development. The conducted study gave an opportunity to educe the most meaningful indexes that influence on the competitiveness of national economy and are exactly the constituents of steady development

Key words: the concept of sustainable development, natural and resource factor, basic groups of indicators, statistical dependence, the principles of sustainable development of economy, criteria of competitiveness, the built (integrated) index of competitiveness, "green" economy.